

bogen er meget mere spændende og levende skrevet er fokus primært på fund gjort i Sverige og Skåne, og kun med enkelte danske eksempler, næsten ingen norske, og ingen vikingegrave fra øst eller vest rejsende vikinger. For en svensk læser ville dette måske ikke fremstå så tydeligt, men blandt andet manglen af norsk kildemateriale er en kilde til frustration for denne anmelder. Til gengæld er det her at kildematerialet er mest varieret og overaskende nok er Lihammer mere kritisk omkring de skriftlige kilder, når man ser bort fra sagaerne, end de materielle fund, men som Lihammer selv siger side 32: "Alting är ju inte materiellt."

Nogle vil måske mene at denne anmeldelse er hård i sin kritik, især med tanke på at bogen tilbage i 2012 vandt årets bog om svensk historie. Bogen er da også udmærket, med en del spændende pointer, og var på sin vis et gennembrud for tre år siden, men der er som sagt blevet publiceret mange bøger om emnet, både på de skandinaviske sprog og på engelsk og en del af disse er bedre skrevet, med bedre balance mellem både genus og bedre overblik over, både for privat personer men også for historikere såvel som arkæologer. En af de bedre af disse er Anders Winroths bog fra 2014, *The Age of Vikings*, som på mange måder opnår på et højere plan alt det som Lihammer hævder at ville med sin bog.

Lunds universitet

KERSTIN HUNDAHL

Kristina Fjelkestam, Helena Hill & David Tjeder (red.), *Kvinnorna gör mannen: Maskulinitetskonstruktioner i kvinnors text och bild 1500–2000* (Göteborg: Makadam 2013). 352 s.

Maskulinitetsforskningen har länge dominerats av teorier om att manlighet främst konstrueras homosocialt, i relation till andra män snarare än heterosocialt, i samspel mellan män och kvinnor. Detta framhåller redaktörerna till antologin *Kvinnorna gör mannen*.

Hur kvinnor betraktat och konstruerat män och manlighet har sällan belysts på ett systematiskt sätt i den historiskt inriktade genusforskningen. Den här boken lyfter därför fram kvinnors beskrivning av manlighet under olika historiska skeden – från tidigmodern tid fram till idag – med hjälp av brev, dagböcker, skönlitteratur och politiska texter. I ett bidrag används dock inte text som källa, utan film. Filmvetaren Tommy Gustafsson skriver om regissören och producenten Karin Swanström, en "kvinna med makt att skapa manlighet" (s. 77), som gjorde ett stort antal filmer, främst komedier, under svensk mellankrigstid. Författaren konstaterar att Swanströms

filmer påfallande ofta innehåller starka kvinnliga karaktärer, där problem och bekymmer tas upp ur en kvinnlig synpunkt. I gengäld har de manliga filmkaraktärerna avmaskuliniserats. En fråga att ställa, menar Gustafsson, är därför om tidigare forskning har rätt i att Swanström rättade in sig i det patriarkaliska ledet? Var inte hennes filmer i stället "subversiva interventioner" (s. 93) riktade mot samma patriarker?

Historikern Anu Lahtinen, som analyserar högreståndskvinnors brev från 1500-talet, identifierar dåtida konstruktioner av den goda manligheten. Aristokratin män skulle ha en beskyddande och stödjande hållning gentemot kvinnor, främst inom den egna släktkretsen. Förutom trohet mot Gud och kungen var lojalitet mot familj och släkt dominerande normer, som i det undersökta materialet ofta används retoriskt för att främja brevskrivarens egna intressen.

Historikern My Helsing analyserar hertiginnan Charlottes dagbok från slutet av 1700-talet. Högreståndsidealen för manlighet hade nu förskjutits mot en betoning på det performativa hos män i ett vidgat offentligt rum. Förmågan att uppträda i umgängeslivet, att konversera och behaga blir i dagboken positiva manliga egenskaper. Dock, få historiska stereotyper är så lätta att frammana som 1700-talets manliga aristokrater, konstaterar Helsing; forskningen har inte tillräckligt uppmärksammat flitens och duglighetens betydelse som framträdande mansideal, det vill säga normer som annars kopplas samman med 1800-talets framväxande borgerlighet.

Borgerliga manlighetsideal finns som en teoretisk tråd i flera av bokens bidrag. I litteraturvetaren Elisabeth Manséns nyläsning av Mary Wollstonecrafts *A Vindication of the Rights of Woman* får de förnuftiga och moraliskt ansvarskännande männen det största gillandet. Jämfört med tidens andra filosofer, som Rousseau, hade Wollstonecraft inte en könskomplementär ansats, varför de ideala manliga egenskaperna var eftersträvsvärda även för kvinnor.

Även i Fredrika Bremers "Hertha", som analyseras av litteraturvetaren Anna Bohlin, är egenskaperna som Yngve i boken har, nämligen förnuft och frimodighet, självklara ideal också för Hertha. Det som hindrar Hertha att utveckla en sådan fullödig karaktär är bristen på frihet och medborgarskap. Den ideala mannen behövdes som draghjälp för kvinnor i deras emancipation.

Mannen som hjälp (eller hinder) i kvinnors emancipatoriska projekt är temat också för litteraturvetaren Kristina Fjelkestam. Med utgångspunkt i tanken om den manliga musan för kvinnor i deras konstnärliga utveckling, analyserar hon tre kvinnliga författare, bland andra Charlotte Leffler, under drygt 100 år. De manliga musorna hänförs till tre kategorier: moatjéer, motståndare och mentorer, och får plats i kvinnornas liv bara i den mån de

förmår låta dessa utöva sin konstnärliga verksamhet, utan hinder.

Ann-Charlotte Leffler analyseras även av litteraturvetaren Claudia Lindén. Leffler kritiserar en maskulinitet som är konstruerad kring skarpa könsskillnader. Dessa män är så fångna i sina föreställningar om vad som konstituerar manlighet i relation till kvinnlighet, att de går miste om kärlekens möjligheter; de blir offer för den "maskulina fantasins tragik". (s. 250).

Flera av bokens bidrag fungerar i ett intertextuellt samtal, till exempel om mansidealets koppling till familjen. I 1500-talsbrevens är den ideala mannen beskyddare och vapendragare till förmån för familj och större släkt, medan det bland konkurrerande mansideal på 1700-talet fanns plats för franske kungen Ludvig XVI:s ideal som hemkär, monogam familjefader, i skarp kontrast till kungarna som hjältar på slagfältet. Oron hos kvinnor för utpräglat homosociala miljöer är kärnan i en annan intertextuell kommunikation. Wollstonecraft betonar de sexuella riskerna med enkönade miljöer, medan hertiginnan Charlotte med avsky beskriver Gustaf III:s supéer som "antika backanaler" (s. 177) och uttrycker missnöje med att män utestängde kvinnor vid hovet.

Gemensamt för flera bidrag är tanken om manlighet och (med)borgerlighet som oskiljaktiga begrepp. Historikern Ann-Catrin Östman påvisar centrala mansideal konstruerade av den finländska kvinnosakskvinnan och politikern Hedvig Gebhard i hennes texter om Kooperation och andelsrörelse i det tidiga 1900-talets Finland: att vara en hederlig, flitig och duglig man, men också en kärleksfull make som på ett nytt sätt skulle dela på hushållssysslorna med sin kvinna.

Om flertalet av bokens texter lyfter fram kvinnors konstruktioner av manlighet som ett instrument i den kvinnliga emancipationen, så visar idéhistorikern Helena Hill upp exempel på motsatsen. Kvinnliga debattörer, forskare och journalister slog på 1980-talet larm om risken med mjukismännen, de demaskuliniserade männen, som kvinnor uttryckte oro för. Männen förlorade i sexuell attraktion, och de blev konkurrenter om kvinnors självförverkligande som förälder och familjens centralpunkt. Diskussionen, som fick ett visst genomslag i medierna, kan ge intrycket av att vara aparta inslag, men är egentligen tecken på att diskurser om män i bredd med kvinnor och om jämställda fäder fortfarande var svagt förankrade i en bredare svensk opinion.

Antologin *Kvinnorna gör männen* är en rik produkt. Här finns många spännande och uppslagsrika analyser och massor av nya kunskaper att hämta. Den har en vacker layout och snygga illustrationer. Omslagsbilden är kongenial. Två bidrag gjorde ett särskilt starkt intryck på mig. I en studie av tio kärleksromaner i Harlequinserien frågar sig medievietaren Anja Hirdman vad dessa "framgångsrika kärleksfantasier" (s. 30) består av? Hennes

analys sätter "blicken" i centrum för romanförfattarnas berättartekniska grepp. Blicken som den här gången inte den är manliga, utan den kvinnliga blicken, är det som skapar tillblivelsen av den ömsesidiga kärleksrelationen. Män uppmuntrar kvinnor att se och gör sig själva till objekt för den lustfyllda kvinnliga blicken. De intensiva kroppsupplevelserna som följer på det första utbytet av blickar gör kvinnan till subjekt, inte objekt. Hon får sitt själv bekräftat och blir en hel människa. Så ser dramaturgin ut i de analyserade populärromanerna. I en elegant avslutning, med distanserande effekt, ger Hirdman ordet till psykoanalytikern Jacques Lacan: En annans blick kan aldrig bekräfta självet på det sätt som den iakttagna vill bli sedd. I stället finns bristen och begäret ständigt med i tillblivelsen av det mänskliga självet. Av Hirdmans artikel förstår vi dock att dessa insikter inte styr framställningen av Harlequinromaner – därav framgången som populärlitterär produkt.

Inger Littberger Caisou-Rousseau bidrar med en studie över Selma Lagerlöfs arbete med Löwensköldsromanerna vid mitten av 1920-talet. Den manliga huvudpersonen, prästen Karl-Artur Ekenstedt, går från storhet till fall och slutligen i någon mån tillbaka till storheten, då han åter stiger upp i predikstolen. I skrivandets process skymtar Lagerlöfs (som vid den här tiden nått stor popularitet och blivit närmast folkkär) skräck för att glida över i taskspeleriets domäner genom att "börja skriva i följetongsform med skvallret som intrigens motor". Karl-Artur förfaller, demaskuliniseras och uppträder på en skojarvagn på marknadsplatser. Genom att återupprätta Karl-Artur som man och förkunnare lyckas Lagerlöf besegra sig själv i sin författarkris. Men hon har ändå kapitulerat inför den som verkligen har makten, menar Littberger, nämligen mannen, "ingivelsens furste" (s. 285).

Södertörns högskola

HELENE CARLBÄCK

Kari Tarkiainen & Ülle Tarkiainen, *Provinsen bortom havet: Estlands svenska historia 1561–1710* (Helsingfors & Stockholm: SLS & Atlantis 2013). 379 s.

Trots att Estland ligger bara en nattkryssning från Sverige är det ett land som är ganska okänt för de flesta svenskar. För den som är intresserad kan det å andra sidan vara svårt att få tag på någon ny övergripande svenskspråkig litteratur om landets historia. Därför är boken *Provinsen bortom havet* av Kari och Ülle Tarkiainen ett värdefullt tillskott för dem som, av professionella skäl eller bara av rent intresse, vill fördjupa sig i Estlands historia under den svenska tiden.

Själva begreppet Estland är besvärligt om man använder det i historisk